

3. Kronkels in het Bijbelverhaal Jona

Ik wees eerder al op de opvallende gebeurtenissen die de inhoud en de sfeer van dat kleine boek Jona bepalen. Ik noemde deze opvallende gebeurtenissen 'kronkels'. Structureel gesproken passen deze uitspraken in het verhaal, maar inhoudelijk kloppen ze volstrekt níét! De schuldbelijdenis die Sofer toeschreef aan de koning van Ninevee bijvoorbeeld, was één van die verwarringen; één van die extreme en opvallende beschrijvingen. Op déze manier past die gebeurtenis volstrekt niet binnen de Joodse traditie.

Nog een andere kronkel is de hieronder geciteerde, en wel de allereerste van het rijtje 'kronkels'. We slaan daarvoor in het boek Jona bladzijde 1 hoofdstuk 1, regels 1 en 2 op, dus het prille begin van het boek Jona. En wat lezen we daar?

"Eens richtte de Eeuwige zich tot Jona, de zoon van Amitai: 'Maak je gereed en ga naar Ninevee, die grote stad, om haar aan te klagen, want het kwaad dat ze daar doen is ten hemel schreiend.'"

Sofer laat dus het Bijbelboek Jona, als de bekende donderslag bij heldere hemel, beginnen met de sprekende God van Israël, de Eeuwige, die een schijnbaar rechtstreekse (?) opdracht geeft aan een mens, en met een krachtige nadruk bovendien: "Ga naar Ninevee!" Een duidelijk verticaal citaat. Maar wat kan een profeet uit Israël te zoeken hebben in het heidense en vijandige Ninevee? Is dat wel geloofwaardig? En meer nog, wanneer je leest dat een auteur God op zo'n manier tegen een persoon laat spreken, schrik je waarschijnlijk, en realiseer je je dat hier iets belangrijks aan de hand is. En het is niet de laatste keer dat dit op deze nadrukkelijke manier plaatsvindt. Zie bijvoorbeeld ook Jona 3:1 en 2. En eveneens het begin van bijvoorbeeld het boek Hosea waar staat dat God, in eigen persoon, direct tot de beoogde profeet spreekt. Volgens Sofer

geeft Jona desondanks niet per omgaande gehoor aan de gegeven opdracht. Jona vertrouwt deze opdracht blijkbaar niet helemaal. Wel denkt hij er goed over na (Jona 1:3). Gods woorden zijn geen verzoek, ook geen voorstel, maar klinken als een commando: "GA!" Heel direct en met een duidelijke, maar desondanks vreemde boodschap, inclusief een waarschuwing als dreigement. Met andere woorden, Jona kreeg hierdoor vermoedelijk het gevoel op een dwaalweg terecht te zijn gekomen. Dit begreep hij niet, en ik evenmin. Maar, let wel, Gods straffen worden normalerwijze pas uitgevoerd wanneer de mensen die hij laat waarschuwen hun gedrag niet hebben willen verbeteren. De profeet Jona kon daarom verwachten dat zijn woorden in Ninevee geen effect zouden hebben. Bovendien zouden de bewoners van Ninevee hem waarschijnlijk niet eens verstaan, laat staan begrijpen. Daarbij hadden zij niets met de God van de Israëlieten. Resultaat: straf van Gods hand, maar we weten nog niet hóe God zal straffen. En, à propos, wie is eigenlijk die Jona, vragen wij ons af? Volgens Sofer moeten we uit de tekst afleiden dat hij een profeet is van de Eeuwige, de God van Israël, die aan een van zijn profeten een opdracht verstrekt. En we lezen dat zijn vader Amitai was. Sofer geeft geen nadere informatie, behalve, en impliciet, dat de naam Jona zowel op een man als op een vrouw kon duiden. We weten dus over Jona niets dat relevant is. Wellicht was dat Sofers bedoeling? Jona op te voeren als een nog open, een nog blanke persoonlijkheid, een onbeschreven blad? Dit is dan ook vrijwel alles wat we van Jona weten. Dat lijkt niets bijzonders, zij het dat het niet normaal is dat een godheid zomaar een mens toespreekt. Wij zouden wel willen weten hoe dat spreken van God in zijn werk ging. Maar op deze bladzijde is dat antwoord duidelijk: het was Sofer die deze zin zo heeft opgeschreven. Bij wijze van mededeling. Maar ook Sofer heeft geen antwoord op de vraag hoe God dan tot een mens kon spreken! Hij 'kiest' zelf voor de bekende weg: 'gewoon opschrijven wat je geest je ingeeft'. Er is geen andere mogelijkheid.

We zijn hiermee op een nieuw probleem gestuit, helder en duidelijk. Maar meer nog, God spreekt nog een tweede keer tegen Jona, en weer met dezelfde opdracht en bewoordingen. (Jona 3:2). Was Sofer, die auteur van het boek Jona, zich dat bewust? Zo ja, dan heeft hij met deze zin een bedoeling gehad. Welke? Het meest vreemd is dat het hier gaat om een profetie die niet eens bestemd is voor Israëlieten, maar voor een heidense bevolking buiten Israël. En vervolgens zal deze 'buitenlandse' misstand door een profeet uit Israël moeten worden gecorrigeerd? Door middel van de Israëlitische profeet Jona zou het dan de Eeuwige zijn die het volk van het heidense Ninevee zou waarschuwen. Men leze Jona 3:4 en 5. Als dat geen kronkel is! Want de Eeuwige is steeds, en nadrukkelijk: 'de god van Israël', en níét van de heidenen! Een vreemde kronkel dus, waarvan ik begrijp dat de mens Jona daar echt even over na moest denken. Het nut van de opdracht ontgaat mij, maar blijkbaar ook Jona. En het is ook weer níét vreemd, want deze zinnen zijn opgeschreven met een bedoeling, en wel door Sofer. Wij zullen ons straks moeten buigen over de vraag wat Sofer wellicht bedoelde en bezielde. Welk doel hij nastreefde met zijn kronkels in het boek Jona.

En tot slot moet ik op nog één kleine kronkel wijzen. Jona, toch wel nieuwsgierig om te kunnen zien hoe God de stad gaat straffen, bouwt voor zichzelf als logeerplaats (Jona 4:5) een hutje, even buiten Ninevee, om in de schaduw daarvan de verwachte bestraffing van de Ninevieten goed en relatief ontspannen te kunnen bekijken.